

**В.Ф. МОСКАЛЕНКО
В.І. ПЕТРЕНКО
Г.О. ТИМОШЕНКО**

ФТИЗИАТРІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ЗАТВЕРДЖЕНО
Міністерством освіти і науки
України як навчальний посібник
для студентів вищих медичних
навчальних закладів IV рівня
акредитації

КИЇВ
ВСВ «МЕДИЦИНА»
2010

УДК 616-002.5

ББК 55.4я73

Ф11

В.Ф. Москаленко — чл-кор. АМН України, д-р мед. наук, професор.

Співробітники опорної кафедри фтизіатрії Національного медичного університету імені О.О. Богомольця: *В.І. Петренко* — завідувач кафедри, д-р мед. наук, професор; *Г.О. Тимошенко* — канд. мед. наук, доцент; *Р.Г. Процюк* — д-р мед. наук, професор; *О.Г. Андреева* — канд. мед. наук, доцент; *О.М. Тонковид* — канд. мед. наук, асистент; *І.Є. Шехтер* — асистент; *Ю.А. Варченко* — асистент; *О.Є. Бегоулев* — канд. мед. наук, асистент; *Д.Г. Донець* — асистент; *Т.С. Лагодич* — канд. мед. наук, доцент кафедри нормальної фізіології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.

Рецензенти:

Л.А. Гришук — д-р мед. наук, професор, завідувач курсу фтизіатрії кафедри пропедевтики внутрішньої медицини Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського;

Ю.Г. Пустовий — д-р мед. наук, професор, завідувач кафедри фтизіатрії та пульмонології Луганського державного медичного університету

Фтизіатрія / *В.Ф. Москаленко, В.І. Петренко, Г.О. Тимошенко та ін.* — К.: ВСВ “Медицина”, 2010. — 200 с.
ISBN 978-617-505-067-5

Навчальний посібник, що містить комплекс навчально-методичного матеріалу для вивчення програми з фтизіатрії, призначено для самостійної роботи студентів під час підготовки до практичних занять. Його зміст і структура сприятимуть якісній теоретичній підготовці майбутніх лікарів-фтизіатрів.

Для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації.

ББК 55.4я73

ISBN 978-617-505-067-5

© *В.Ф. Москаленко, В.І. Петренко, Г.О. Тимошенко, Р.Г. Процюк, О.Г. Андреева, О.М. Тонковид, І.Є. Шехтер, Ю.А. Варченко, О.Є. Бегоулев, Д.Г. Донець, Т.С. Лагодич*, 2010

© ВСВ “Медицина”, 2010

ЗМІСТ

ТЕМА 1: “Епідеміологія туберкульозу. Етіологія, патогенез туберкульозу. Імунітет при туберкульозі. Клінічна класифікація туберкульозу”	5
ТЕМА 2: “Загальні підходи до діагностики туберкульозу. Спеціальні методи виявлення та діагностики туберкульозу (мікробіологічна діагностика, рентгенологічна діагностика, туберкулінодіагностика)”	21
ТЕМА 3: “Загальні принципи лікування хворих на туберкульоз. Антимікобактеріальні препарати. Стандартні режими лікування хворих на туберкульоз”	49
ТЕМА 4: “Профілактика туберкульозу: соціальна, інфекційний контроль, санітарна, первинна, вторинна”	63
ТЕМА 5: “Туберкульоз невстановленої локалізації. Туберкульоз внутрішньогрудних лімфатичних вузлів. Первинний туберкульозний комплекс. Патогенез, патоморфологія, клініка, діагностика, лікування, наслідки. Ускладнення первинних форм туберкульозу. Особливості перебігу первинних форм туберкульозу у дітей та підлітків” ..	79

ТЕМА 6: “Дисемінований туберкульоз легень. Міліарний туберкульоз. Туберкульоз нервової системи і оболонок мозку. Патогенез, патоморфологія, клініка, діагностика, лікування, наслідки”	99
ТЕМА 7: “Вогнищевий та інфільтративний туберкульоз легень. Казеозна пневмонія. Туберкульома легень. Фіброзно-кавернозний і циротичний туберкульоз легень. Патогенез, патоморфологія, клініка, діагностика, лікування, наслідки. Ускладнення вторинних форм туберкульозу: кровохаркання, легенева кровотеча, спонтанний пневмоторакс, хронічне легеневе серце, амілоїдоз внутрішніх органів. Патогенез, клініка, діагностика, лікування”	122
ТЕМА 8: “Туберкульозний плеврит (в тому числі емпієма). Патогенез, патоморфологія, клініка, діагностика, лікування, наслідки”	166
ТЕМА 9: “Туберкульоз легень у поєднанні з іншими захворюваннями. Організація медичної допомоги хворим на туберкульоз”	178

ТЕМА 1: “Епідеміологія туберкульозу. Етіологія, патогенез туберкульозу. Імунітет при туберкульозі. Клінічна класифікація туберкульозу”

1. Актуальність теми

Туберкульоз — інфекційне захворювання (збудник — мікобактерія туберкульозу (МБТ), яке характеризується утворенням специфічних гранульом в уражених тканинах і поліморфізмом клінічних ознак.

Виникнення і клінічний перебіг туберкульозу залежать від особливостей збудника. Первинне потрапляння та розмноження в організмі людини МБТ зумовлює формування специфічного імунітету, який при туберкульозі має певні особливості.

У патогенезі туберкульозу виділяють два періоди: первинний і вторинний, що зумовлено значними відмінностями в реакціях організму людини на первинний і вторинний контакти зі збудником хвороби.

2. Конкретні цілі

1. Аналізувати основні епідеміологічні показники поширеності туберкульозу.
2. Визначати чинники ризику захворювання на туберкульоз.
3. Пояснювати особливості збудника туберкульозу.
4. Трактувати особливості шляхів зараження МБТ.
5. Аналізувати основні розділи клінічної класифікації туберкульозу та формулювати клінічний діагноз відповідно до класифікації.

Тема 1

3. Базові знання, вміння, навички, потрібні для вивчення теми

Назви попередніх дисциплін	Набуті навички
Мікробіологія	Визначати властивості МБТ. Визначати види стійкості МБТ (первинна, вторинна) до антиміко-бактеріальних препаратів
Патофізіологія	Визначати чинники гуморального та клітинного імунітету

4. Завдання для самостійної роботи під час підготовки до заняття

4.1. Перелік основних термінів, параметрів, характеристик, які має засвоїти студент під час підготовки до заняття

Термін	Визначення
Персистування	Перехід бактеріальної форми МБТ у L-форми, фільтративні, осколкові
Реверсія	Повернення з персистувальної форми до бактеріальної
Корд-фактор	Фактор вірулентності МБТ, який визначає здатність МБТ ушкоджувати макрофаги та перешкоджати завершеному фагоцитозу
CD-антиген	Кластер диференціювання (cluster differentiation) — молекули на поверхні клітин
CD4	Глікопротеїн на поверхні Т-лімфоцитів-хелперів, який розпізнає молекули головного комплексу гістосумісності (ГКГ) II класу на антигенпрезентувальних клітинах
CD8	Глікопротеїн на поверхні цитотоксичних Т-лімфоцитів, який розпізнає молекули ГКГ I класу на клітинах-мішенях
Інтерлейкіни	Група молекул, які здатні стимулювати або пригнічувати диференціювання, проліферацію або функцію імунних клітин
ІЛ-1	Продукт макрофагальних клітин, який сприяє синтезуванню Т-лімфоцитами-хелперами ІЛ-2
ІЛ-2	Білок, який сприяє проліферації лімфоцитів

“Епідеміологія туберкульозу. Етіологія, патогенез туберкульозу...”

Термін	Визначення
Імунологічна пам'ять	Здатність сенсibilізованих Т-лімфоцитів відповісти прискороною реакцією на повторну зустріч з антигеном (МБТ)
Імунологічна толерантність	Стан ареактивності до антигенів, які в звичайних умовах зумовлюють розвиток імунологічної реакції
Категорія хворих	Група хворих, об'єднаних за такими ознаками: тип, локалізація туберкульозного процесу, поширеність і тяжкість перебігу захворювання, результати дослідження матеріалу на наявність МБТ, ефективність раніше проведеної протитуберкульозної терапії
Когорта	Сукупність людей, спостереження за якими проводять протягом кожного кварталу календарного року
Мультирезистентність	Різновид множинної стійкості МБТ до лікарських засобів
XDR	Широка медикаментозна резистентність МБТ
XXDR	Надзвичайна медикаментозна резистентність МБТ

4.2. Теоретичні питання до заняття

1. Епідеміологічні показники поширеності туберкульозу та їх динаміка за останні 10—15 років. Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, основні накази МОЗ України щодо боротьби з туберкульозом.

2. Чинники ризику захворювання на туберкульоз. Патоморфоз туберкульозу.

3. Класифікація патогенних і атипичних МБТ.

4. Шляхи виділення МБТ у навколишнє середовище та зараження ними.

5. Властивості збудника туберкульозу.

6. Хіміорезистентні МБТ (мультирезистентність — MDR, широка резистентність — XDR, надзвичайна резистентність — XXDR) та їх клінічне значення. Стійкість МБТ у зовнішньому середовищі.

7. Імунітет при туберкульозі. Природна резистентність (видова, індивідуальна, тканинна).

8. Формування специфічного імунітету при туберкульозі.